

УДК: 159.938

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ВИХОВАТЕЛІВ ДИТЯЧИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Завадська Т. В.

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

У статті представлені результати дослідження рівня самоактуалізації як чинника професійного самоздійснення вихователів дитячих дошкільних закладів. Визначені групи вихователів з ознаками самоактуалізації за показниками «компетентності у часі», «ціннісних орієнтацій», «поглядів на природу людини», «самоповаги», «синергії», «пізнавальних потреб». У групи вихователів визначена відсутність ознак процесу самоактуалізації за певними шкалами. Визначена група ризику за шкалою «прийняття агресії».

Ключові слова: професійне самоздійснення, вихователь, самоактуалізація.

ЗАВАДСКАЯ Т.В. САМОАКТУАЛИЗАЦИЯ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДЕТСКИХ ДОШКОЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.

В статье представлены результаты исследования уровня самоактуализации как фактора профессионального самоосуществления воспитателей детских дошкольных заведений. Определены группы воспитателей с признаками самоактуализации по показателям «компетентности во времени», «ценностных ориентаций», «взглядов на природу человека людини», «самоуваження», «синергии», «познавательных потребностей». У группы воспитателей определено отсутствие признаков самоактуализации по некоторым шкалам. Определена группа риска по шкале «принятие агрессии».

Ключевые слова: профессиональное самоосуществление, воспитатель, самоактуализация.

ZAVADSKA T.V. A SELF-ACTUALIZATION OF TUTORS OF CHILD'S PRESCHOOL IS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL SELF-FULFILMENT.

Self-Actualization of personality plays an important role in the process of professional self-realization. It is the index of development and self-perfection of human, opening, for a man the best, that it is given nature. Deep self-actualization

stimulates personality growth, development, realization, both in the vital and in professional field.

The level of self-actualization was probed by the method of «Samoaktualizaciyniy test of E. Shostrom (SAT)». 78 tutors of child's preschool - women different age and to experience - took part in testing.

It was found out, that not all tutors of investigated group are characterized self-actualization of all of the parts of own potential, which self-actualization consists of. The high marks of indexes testify to self-actualization of personality. Such marks expressed only part of educators – from 12,9% to 34,7%. It is indexes after the scales of «competence in time», «valued orientations», «looks, on nature of man», «self-esteem», «cognitive necessities». Low marks which specify on absence of self-actualization were certain for tutors from 10,3% to 50,0%. It is indexes of scales «support», «sensitivity to itself», «spontaneity», «self-acceptance», «acceptance of aggression». A group of tutors (50,0%) with low indexes after a scale «acceptance of aggression» are defined. It testifies to possibility of development of neurological disorders for such tutors, they make a risk group. The mean normative values of marks were inherent from 24,4% to 44,7% tutors . This fact gives a hope, that certain motivation or other factors, desire, will bring such educators over to the prospect of self-actualization.

Keywords: *a professional self-fulfilment, a tutor, a self-actualization.*

Постановка проблеми. Формування дитини як особистості – основна мета, яка ставиться перед вихователями дошкільних навчальних закладів. Під впливом дорослих розкриваються можливості дитини, формуються та розвиваються їх особистісні характеристики. Через індивідуальні та спільні з вихователями заняття дитина здійснює різні види діяльності, що дає багато знань, вмій, навичок, а головне – розвиває їх відчуття, мислення, уяву, пам'ять, увагу, волю, етичні якості, комунікативні вміння, навички для життя в навколишньому середовищі. Тобто, розвиток дитини безпосередньо залежить від майстерності та професійності вихователів дошкільних навчальних закладів.

Професія вихователя – суто жіноча, яка передбачає не тільки наявність педагогічних здібностей, а й любов до дітей та душевну щирість. Крім того, тільки високопрофесійний вихователь спроможний виховати творчу, допитливу дитину. Отже, щоб відповідати потребам сучасності, впливу інформаційного потоку, вихователь повинен постійно підвищувати свій професійний рівень, самоактуалізуватися, самовдосконалюватися. Тому ми вважали за доцільне проведення дослідження рівня самоактуалізації вихователів дитячих дошкільних закладів у процесі їх професійної

діяльності.

Вихідні передумови. Проблема самоактуалізації особистості найяскравіше була представлена двома провідними психологами, основоположниками гуманістичного підходу до психологічної науки – К. Роджерсом і А. Маслоу. Вона базується на вірі у розвиток і розквіт кожного індивіда за можливості самостійно обирати і спрямовувати власну долю. Самоактуалізація є одним із показників розвитку та самовдосконалення людини, процесу повного розгортання особистісного потенціалу, розкриття у людини того найкращого, що дала природа. Глибока, сутнісна самоактуалізація обумовлює особистісне зростання, розвиток, самоздійснення і в життєвому, і в професійному полі. Самоактуалізація відбувається зсередини, від внутрішньої природи людини, а зовнішні обставини активно впливають на самоактуалізацію, стимулюючи або пригнічуючи цей процес.

Методологія пізнання людини базується на таких принципах: а) людина – цілісна і повинна вивчатися в її цілісності; б) кожна людина – унікальна, тому аналіз окремих випадків є так само виправданий, як статистичні узагальнення; в) людина – відкрита світу, переживання людиною світу і себе у ньому є головною психологічною реальністю; г) людське життя повинне розглядатися як єдиний процес становлення і буття людини; д) людина володіє потенціями до безперервного розвитку і самореалізації, що є частиною її природи; е) людина володіє певною мірою свободи від зовнішньої детермінації завдяки цінностям, якими вона керується в своєму виборі; є) людина є активною творчою істотою [5].

Дослідження рівня самоактуалізації вихователів дитячих дошкільних закладів було проведено за допомогою «Самоактуалізаційного тесту Е. Шострома» (САТ, в адаптації Ю.Е. Альошиної, Л.Я. Гозмана, М.В. Загіка та М.В. Кроза). Тестування дає можливість оцінити особистісні орієнтації людини (ціннісного або поведінкового характеру) згідно з її уявленнями та звичним способом поведінки. Методика САТ складається з двох базових шкал: компетентності в часі та підтримки, а також 12 додаткових шкал: ціннісних орієнтацій, гнучкості поведінки, сензитивності до себе, спонтанності, самоповаги, самосприйняття, уяви про природу людини, шкала синергії, прийняття агресії, контактності, пізнавальних потреб та креативності.

Результати досліджень та обговорення. У дослідженні взяли участь 78 осіб, з них 36 осіб – діючі вихователі дитячих садків, 42 особи – студенти заочної форми навчання (спеціальність «Дошкільне виховання»), які працюють у дитячих дошкільних закладах. Всі учасники – жінки, різного

віку та з різним стажем роботи. Отримані результати наведені для всієї вибірки в цілому, тому що між групами за віком не визначено достовірних відмінностей.

За допомогою методики САТ були виявлені лише групові тенденції процесу самоактуалізації, індивідуально аналіз не проводився. За методикою за кожне твердження, яке обрав досліджуваний, нараховуються бали; і що більше балів отримує досліджуваний за певною шкалою, то сильнішим є прояв властивості компоненту самоактуалізації. Однак, Е. Шостром відмічав, що інколи надто високий бал може відображати бажаний, а не реальний стан. Досліджувані з балами в межах від 55 до 70 за більшістю шкал вважаються спроможними до самоактуалізації. Оцінки 40–45 балів та нижче вказують на низький рівень самоактуалізації. Такі люди схильні до розвитку депресії, апатії, неврозу, навіть проявів психосоматичних захворювань. Діапазон від 45 до 55 балів складає психічну та статистичну норму [6].

Розподіл досліджуваних за значеннями балів показав, що за шкалою «Компетентності в часі» високі бали діапазону 55-70 є лише у 30,7% вихователів з усієї вибірки (24 особи). Це означає, що людина розглядає час в поєднанні минулого, сьогоденного та майбутнього, бачить своє життя цілісним. Людина не відкладає життя на потім, не має почуття провини з минулого, її надії пов'язані з реальними цілями сьогодення, що є ознакою особистості, яка здатна до самоактуалізації. Низький рівень самоактуалізації був визначений у 16,7% вихователів. Люди з низьким рівнем показника живуть минулим (турбують спогади, минулі вчинки та ін.), або майбутнім, сподіваючись на неможливе, будуючи нереальні плани чи ставлячи перед собою недосяжні цілі. Людина не сприймає себе такою, якою вона є насправді, що затримує її розвиток як особистості та власну самоактуалізацію. До статистичної норми потрапили 24,3% досліджених вихователів (19 особи). Деяка кількість вихователів з групи – 28,2% (22 особи) не увійшли до зазначених груп, оскільки набрали досить високі значення балів, що за методикою трактується як помилка.

Шкала «Підтримка» або «Опора на себе». Параметр визначає спрямованість особистості на себе або на інших, тобто, керується людина своїми власними цілями, переконаннями, установами та принципами, чи схильна до впливу зовнішніх обставин, думки інших. Особистість, що самоактуалізується (високий бал за шкалою) – це «зсередини спрямована особистість», яка має внутрішню підтримку, опирається здебільшого на внутрішні принципи і власну мотивацію. Така людина не схильна піддаватися зовнішньому впливу, вільна у виборі. Особистість у своїх

вчинках зорієнтована на власні почуття і думки, критично сприймає дію зовнішніх обставин і творчо розширює свої керівні принципи. За результатами тестування лише 19,3% вихователів вибірки мають високий рівень показника.

Особистість із низьким рівнем самоактуалізації (низький бал за шкалою) «спрямовується зовні», тобто має зовнішню підтримку, більшою мірою схильна до впливу зовнішніх сил. Її поведінка більше залежить від думки інших, а схвалення її іншими людьми – вища мета. Таку людину характеризує ненаситна потреба в прихильності, в упевненості, що її люблять. Низький рівень балів був визначений для 35,9% вихователів, а більшість вихователів потрапила до «нормативної» групи (44,7%).

Шкала «Ціннісні орієнтації» визначає те, наскільки людина керується цінностями, які притаманні особистостям, що самоактуалізуються. Високий бал за шкалою означає, що людина дотримується ідеалів, принципів, цінностей особистості, що самоактуалізується; низький бал означає, що людина не приймає ці принципи. Високий рівень самоактуалізації був визначений для 34,7% вихователів, низький – для 26,9%.

Шкала «Гнучкість поведінки» оцінює гнучкість поведінки в різних життєвих обставинах, гнучкість використання стандартних принципів та оцінок. За показниками лише 17,9% вихователів мали високі значення балів, що свідчить про наявність процесу самоактуалізації. Низькі значення показника були визначені у 25,6% вихователів, що свідчить про певний догматизм особистості, особистість не самоактуалізується, жорстко дотримується загальних принципів. Більшість вихователів (48,7%) виявила середні стандартні значення цього показника.

Наведений розподіл вихователів за значеннями показників представлений у таблиці. В таблиці також наведений розподіл досліджених за іншими шкалами – показниками рівня самоактуалізації особистості.

Шкала «Сензитивність до себе» визначає ступінь усвідомлення людиною своїх потреб та почуттів. Висока оцінка означає високу, порівняно з іншими, чутливість до власних переживань і потреб. Низька оцінка припускає бездушність. Дослідженнями з'ясовано, що лише 12,9% вихователів мали високі бали, а більшість – 47,4% – низькі, що викликає занепокоєння, враховуючи специфіку професійної діяльності, а також те, що низька самоактуалізація може призвести до проявів психосоматичних розладів.

Таблиця 1

Розподіл досліджених вихователів за рівнем самоактуалізації за тестом

Е. Шострома (САТ)

N з/п	Шкала	низький рівень до 40 балів		норматив.рівень 45-55 балів		висок. рівень 55-70 балів		рівень $\geq$ 70 балів	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Компетентність у часі	13	16,7	19	24,3	29	30,7	22	28,2
2	Підтримка	28	35,9	35	44,7	15	19,3	-	-
3	Ціннісні орієнтації	21	26,9	19	24,4	27	34,7	11	14,2
4	Гнучкість поведінки	20	25,6	38	48,7	14	17,9	6	7,7
5	Сензитивність до себе	37	47,4	31	39,7	10	12,9	-	-
6	Спонтанність	28	35,9	31	39,8	14	17,9	5	6,4
7	Самоповага	21	26,9	19	24,4	23	29,5	15	19,2
8	Самоприйняття	29	37,2	25	32,1	20	25,6	4	5,2
9	Погляди на природу людини	13	16,7	28	35,9	24	30,8	13	16,7
10	Синергія	8	10,3	20	25,6	22	28,2	28	35,9
11	Прийняття агресії	39	50,0	20	25,6	18	23,1	1	1,3
12	Контактність	31	39,7	29	37,2	17	21,8	1	1,3
13	Пізнавальні потреби	28	35,9	19	24,4	27	34,6	4	5,2
14	Креативність	24	30,8	30	38,4	19	24,4	5	6,5

Шкала «Спонтанність» визначає здатність особистості спонтанно виражати свої почуття, бути самою собою. Висока оцінка свідчить про схильність людини виражати свої почуття в діях, не обдуманих заздалегідь. Виявилось, що серед досліджених вихователів лише 17,9% мають високі бали (процес самоактуалізації). Низькі бали свідчать про страх людини відкрито проявляти свої почуття, Таких вихователів було виявлено 35,9%.

Шкала «Самоповага» оцінює властивість людини поважати та цінити себе, якщо для цього є об'єктивні підстави; низькі бали свідчать про низьку самоповагу. У нашому дослідженні виявлено приблизно однакову кількість вихователів з ознаками високої і низької самоповаги (відповідно 29,5% та 26,9%).

Шкала «Самоприйняття» розкриває ступінь прийняття себе незалежно від оцінки своїх переваг та недоліків. Висока оцінка означає, що особистість, здатна до самоактуалізації, приймає себе такою, якою вона є, з усіма

недоліками, і це може слугувати поштовхом до розвитку. Кількість вихователів з високими балами (25,6%) була практично на 12% нижчою від кількості вихователів з низькими значеннями показника (37,2%, див. табл.). Низькі значення вказують на елементарне нерозуміння себе, коли людина вважає, що у неї «все добре» навіть у тих випадках, коли відверто погано.

Шкала «Погляд на природу людини» оцінює розуміння людської природи, мужності та жіночності. Високий бал за цією шкалою означає, що особистість, яка самоактуалізується, вважає, що в природі людини співіснують добро і зло, безкорисливість і користолюбство, бездушність і чутливість. Низький бал за цією шкалою означає, що досліджуваний вважає людину поганою за своєю суттю, що зло – найхарактерніша властивість людської природи. Вихователів з високими балами практично удвічі більше ніж вихователів з низькими балами – відповідно 30,8% та 16,7% (табл.).

Шкала «Синергічність» дозволяє оцінити здатність особистості до цілісного сприйняття світу і людей, здатність знаходити закономірні зв'язки усіх явищ життя. Низький рівень показника означає, що життєві протиріччя сприймаються особистістю як антагоністичні, непримиренні. Такі протилежності, як робота та гра, любов та пристрасть, турбота про себе та безкорисливість не зв'язуються в єдину картину світу, особистість виявляється невротичною. Виявилось, що 28,2% вихователів мають високі значення показника, а 10,3% – низькі. Шкали «Погляди на природу людини» та «Синергічність» дуже близькі за змістом.

Шкала «Прийняття агресії» вимірює здатність людини приймати свою агресивність як природну властивість. За високого рівня самоактуалізації особистість розуміє, що агресивність - величезний ресурс енергії, яку можна спрямовувати в позитивне русло, навчитися контролювати і використовувати у власних цілях. Психологічне здоров'я не виключає почуття гніву в людини, але надає йому форму рішучості, самоствердження, самозахисту, справедливого обурення, мужності тощо [1]. За низького рівня самоактуалізації людина зазвичай намагається приховати цю якість, відмовитися від агресії, подавити її в собі. Фахівці попереджають, що пригнічена агресія перетворюється на аутоагресію, яка спрямована на себе [1]. В майбутньому пригнічена агресія може обернутися алкоголізмом, депресією, провинною, соромом і будь-якою саморуйнівною поведінкою. Серед дослідженої групи лише 23,1% показали високі бали, що свідчить про наявність процесу самоактуалізації, а 50,0% вихователів виявили низькі значення цього показника (табл.), що може свідчити про можливість розвитку у них невротичних розладів.

Шкала «Контактність» вимірює здатність людини встановлювати контакти з оточенням. Особистість, яка самоактуалізується, легко і швидко вступає в контакт, при цьому її стосунки з людьми є глибокими. Вона грає значну роль у житті своїх друзів і близьких, її стосунки з людьми наповнені сенсом і доброзичливістю. Низький загальний бал за цією шкалою означає наявність труднощів у спілкуванні. Серед дослідженої групи вихователів з високими значеннями балів склали 21,8%, з низькими – 39,7%, що практично удвічі перевищували кількість вихователів з ознаками самоактуалізації (табл.).

Шкала «Пізнавальні потреби» висвітлює міру прагнення людини до знань про навколишній світ. Високий бал означає, що в особистості, що самоактуалізується, такі потреби розвинені, з низьким балом вони виражені дуже слабо. Вихователів з високим балом показника та з низьким майже однакова кількість – відповідно 34,6% та 35,9% (табл.).

Шкала «Креативність» характеризує творчу спрямованість особистості. Високим балам відповідає розвинена творча особистість, низьким – людина, що має слабкий творчий потенціал. З таблиці видно, що вихователів з низьким творчим потенціалом більше порівняно з вихователями з високим творчим потенціалом (відповідно 30,8% та 24,4%).

Як вже підкреслювалось, успішність професіонала, крім спеціальних знань, вмінь, навичок, пов'язана з його особистісними властивостями, прагненням до саморозвитку, самоактуалізації. Згідно з Д.О. Леонтьєвим, «розвиток особистості не завершується з набуттям автономності та самостійності. Він проходить ще довгий шлях, одним з етапів якого є досягнення самодетермінації, самоврядування, незалежності від зовнішніх спонукань; наступний етап - реалізація особистістю власних сил і здібностей; третій – подолання свого обмеженого Я та залучення до загальних глобальних цінностей...» [2]. Дослідження рівня самоактуалізації особистості дозволяє скласти індивідуальний психологічний профіль особистості, а загальний рівень розвитку особистості визначається ступенем інтеграції та актуалізації всіх компонентів природного потенціалу, що є основою процесу самоактуалізації.

Деякі дослідники здатність до самоактуалізації, її плідність пов'язують зі зрілістю особистості [4]. Саме у фазі зрілості «акме» подальше зростання особистості пов'язане з активним втіленням у життєвому просторі набутого, саме на цій фазі людина стає активним суб'єктом свого життя, характеризується як плідна особистість, здатна до самоактуалізації.

Особистість, яка перебуває в процесі самоактуалізації на шляху професійного самоздійснення та досягла певних успіхів, характеризується

наступним: займається улюбленою справою; не піддається чужому впливу; прагне до розвитку; любить читати; здатна до творчості; застосовує позитивний образ мислення; упевнена в собі; відкрита в емоційному плані; прощає собі періодичну нестриманість, дратівливість, властиву всім. Такі особистості живуть у злагоді з собою. Отже можна вважати, що особистісне зростання сприяє щасливішому життю.

Отримані результати дослідження свідчать про наступне:

1) ознаки самоактуалізації притаманні від 12,9% до 34,7% вибірки вихователів дошкільних навчальних закладів за шкалами: «компетентності у часі», «ціннісних орієнтацій», «поглядів на природу людини», «самоповаги», «пізнавальних потреб» (що є основою професійного самоздійснення вихователів);

2) виявлена відсутність ознак процесу самоактуалізації за різними шкалами у значної групи вихователів (від 10,3% до 50,0%);

3) половина вихователів (50,0%) характеризується низькими показниками за шкалою «прийняття агресії» (група ризику);

4) середні нормативні значення балів – у межах від 24,4% до 44,7% вихователів. Тобто, певна мотивація, бажання або інші чинники можуть стати поштовхом до самоактуалізації цих вихователів.

Отримані результати підтверджують висловлення О.І. Моткова: «Людина повинна стати настільки гармонійною, наскільки вона може стати» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гридасов А., Кокурина Д., Рассказова Н. Агрессия невротической и аутентичной личности - [Электронный ресурс] - <http://thesolution.ru/agressiya-nevroticheskoy-i-autentichnoy-lichnosti/>.

2. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности / Д. А. Леонтьев - М.: Смысл. -1997. - 167с.

3. Мотков О.И. О парадоксах процесса самоактуализации личности / О.И. Мотков //Магистр. – 1995. - № 6. - с. 84 – 95. – [Электронный ресурс] - [psychology.rsuh.ru/archive/motarticle22.doc].

4. Рябинина З. И., Некрасов С. Д., Луценко Е. В. Личность и профессия: проблема самоактуализации / З.И. Рябинина, С.Д. Некрасов, Е.В. Луценко // Психологические проблемы самореализации личности. – Краснодар. - 1997. - с. 47-90.

5. Хьел Л., Зинглер Д. Теории личности: основные положения, исследования и применение /Л. Хьел, Д.Зинглер// – СПб.: Питер Пресс. - 2002. – 608 с.

6.[Електронний ресурс] <http://psycabi.net/testy/226-uroven-samoaktualizatsii-lichnosti-test-sat-voprosnik-samoal#ixzz3jTpclnDp>.

REFERENCES

1. Gridasov A., Cocurina D., Rasskazova N. Agresiya nevroticheskoi i autentichnoi lichnosti - [Aggression of the neurotic and authentic person. Electroniy resurs] - <http://thesolution.ru/agressiya-nevroticheskoy-i-autentichnoy-lichnosti/>.

2. Leont'ev D.A. Ocherk psyhologii lichnosti (1997) [Study of the person psychology] - M.: Smisl. -167 s.

3. Motkov O.I. (1995). O paradokсах processa samoaktualizacii lichnosti [About the process of the person self-actualisation paradoxes] O.I. Motkov //Magistr. – № 6. - S. 84 – 95. – [Electroniy resurs] - [psychology.rsuh.ru/archive/motarticle22.doc].

4. Ryabinina Z.I., Nekrasov S.D., Lucenko E.V. (1997). Lichnost' i professiya: problema samoaktualizacii [The person and a trade: a self-actualisation problem] Psyhologicheskie problemi samorealizacii lichnosti. – Krasnodar. - S. 47-90.

5. L.Hjelle, D.Ziegler (2002). Teorii lichnosti: osnovnie polozeniya, issledovaniya i primeneniye [Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications] – SPb.: Piter Pres - 608 s.

6.[Electroniy resurs] <http://psycabi.net/testy/226-uroven-samoaktualizatsii-lichnosti-test-sat-voprosnik-samoal#ixzz3jTpclnDp>.

УДК 159.923

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК САМОСТІЙНА ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Завязун Т. В.,

**кандидат психологічних наук, викладач Комунального закладу
«Житомирський ОШПО» ЖОР**

У статті висвітлюються питання особливостей розвитку мовлення сучасних дошкільнят. Розкриваються психолого-педагогічні причини труднощів у спілкуванні дошкільників та шляхи їх усунення за допомогою основного виду діяльності – гри.

Ключові слова: розвиток мовлення, труднощі у спілкуванні, мовленнєвий портрет дитини, ігрова діяльність.